

Tompa László

Három generáció a *nobilitas* margóján

A hetényi Bedő család 18. századi története¹

Balázs László és Degré Alajos a *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* településtannulmány-sorozatának keretében megjelent, 1980-as írását olvasva különös bekezdés tűnhet a Bicske helység kora újkori történetét kutatók szemébe.² A szerzőpáros egy olyan, a (későbbi) mezőváros 1768-as úrbéri *regulatio*ja körül kialakult vitáról tudósít, melyben a kortársak is meglátták a veszedelmes potenciált. Az úrbérrendezés után – pontosabban meg nem határozott dátummal – egy napon éjfélkor a bicskei lakosok közül többen támadást intéztek a birtokos Batthyányak új tisztartója, Joseph Schmidt ellen, amely támadást csak a helység esküdteinek hathatós és azonnali közbelépése fojtotta el. Az egyetlen fennmaradt forrás, amely akár csak érintőlegesen is foglalkozik ezzel a rejtélyes éjszakai lázongással, Joseph Schmidt, a *Hofrichter* felháborodott levele, amit földesurához, gróf Batthyány József kalocsai érsekhez írt 1769. október 19-i keltezéssel.³ Schmidt levelében a történetekért mindenekelőtt elődjét, Bedő Ferenc volt bicskei provizort teszi felelőssé, akinek előzetes tudomásával („mit Vorwissen des gewesten Herr Bedő”) a bicskei parasztok éjfélkor fellázdak ellene („um Mitternacht gegen mich rebelliret”).

Bedő Ferenc provizor az ominózus éjféλι lázongást követően teljesen eltűnik a 18. századi Bicske történetéből; egyetlen későbbi uradalmi forrás sem utal jelenlétére, és utódai is különféle egyéb Fejér megyei településeken (Cecén, Abán, Székesfehérvárott) éltek a továbbiakban. Az úrbérrendezés zavargásai fényes officialista pályát vágtak félbe, amelyet sem a lakossági presszió, sem pedig a tisztartó romló egészségi állapota nem szakítottak meg korábban.

A provizor eltűnése, illetve az úrbérrendezést megelőzően keletkezett bicskei forrásanyagban munkájára és jellemére utaló számos, helyenként erősen fogalmazó forrás természetesen jó táptalajt biztosítottak a mítoszépítésre. A jobbágyok sorozatos panaszleveleinek (amelyeket a szakirodalom jól kutathatóan közre is

¹ A tanulmány a MTA BTK Lendület Tíz Generáció Kutatócsoport támogatásával készült.

² BALÁZS–DEGRÉ, 1980. 201.

³ MNL OL P 1327 No. 1–3.

adott),⁴ illetve bizonyos határjárások félredátumozott és félreértett bekezdéseinek⁵ köszönhetően Bedő Ferenc az utókor emlékezetében a lakosságot kizsákmányoló, „szadista gazdatiszt” archetipikus alakjává vált. Ezen kép kialakulásában mindenkélt fontos szerepet játszott Jakab István László bicskei helytörténész monográfiája (1969), amelyet bizonyosan befolyásolt a korszak ideológiai nyomása. A helyi legenda szerint a kegyetlenkedései és „népnyúzása” miatt felháborodott jobbágyok egy napon agyonverték és elásták az azóta „Bedőhalomként” ismert határjel alá.⁶ Azon túl, hogy ezt a vélekedést már a szakirodalom is vitatta,⁷ a jól csengő történet éppen a tisztartó históriájának egyik legérdekesebb részét hagyja homályban: azt a folyamatot, amelynek végeredményeképpen a hivatali nemes Bedő Ferenc magát és családját pozícióba helyezte a bicskei térségben, illetve azt a váratlan eseményt, amelynek következtében ez a pozíció megroppant, és a tisztartó famíliája jórészt elvándorolt a mezővárosból.

E feltáratlanul maradt folyamat megértéséhez, a família felemelkedésének, majd szétszéledésének ismertetéséhez elengedhetetlen az egyes generációk tagjai által bejárt életutak részletesebb elemzése. Az alábbi tanulmányban a rendelkezésre álló források felhasználásával a hetényi Bedő család három nemzedékének történetét mutatom be, a nemesi cím megszerzésétől annak végleges, 18. század végi elismertetéséig.

A munkamódszer és a rendelkezésre álló források

Részletes családtörténetet írni megfelelő memoárok, magánlevelezések vagy személyes visszaemlékezések hiányában meglehetősen nehéz lenne, ezért, ahogyan a genealógiában szokásos, a família történetét a nevek, születési és halálozási dátumok, házasságok és a helyi archontológia terepén tárgyalom. Szerencsére a hetényi Bedők életéről és cselekedeteiről számos leíró jellegű forrás is megmaradt, elsősorban a tisztartó hivatali működésével kapcsolatosan, így a kutatás fókusza, a forrásadottságoknak megfelelően, a második generációra helyezhető.

(Idősebb) Bedő Ferenc, Bicske provizora közel negyven évig őrizte a posztját; a tisztartóság méretéhez és jelentőségéhez képest a munkájával kapcsolatosan

⁴ JAKAB, 1969. 298–301.

⁵ MNL OL P 1322 13. sor. 23/a. No. 112. *Anno 1759 in fine Januarii* – az 1730-as határjárásrevíziója.

⁶ JAKAB, 1969. 298–309.

⁷ BALÁZS–DEGRÉ, 1980. 201.

⁸ Az anyaggyűjtésben a legnagyobb akadályt az jelentette, hogy kezdetben nem lehetett biztosan tudni, melyik Bedő családból is származott a kérdéses tisztartó. Nagy Iván monumentális (ám mára kissé elavultnak tekintett) genealógiai lexikonában csupán a kálnoki és hodgyai Bedő nemzetségekről esik szó, ezeket azonban nem lehet joggal feltételezni Ferenc tisztartó ősi családjaiként: mindkét família Erdélyből származott, nemességük jóval régebbre nyúlik vissza, mint a tisztartó családjaé, s címerük sem egyezett meg. Nehezítette a dolgomat az is, hogy a provizor egyetlen levelében sem használta a *praedicatumát*, illetve, hogy a – többnyire gróf Batthyány I. Lajos nádorral, Bicske földesurával folytatott – hivatali levelezéseiben sehol sem látni a pecsétjét, hiszen azoknak csupán a levele maradt fenn, a borítékja nem. A családot végül Bedő Ferencnek egy, a Fejér Megyei Levéltár helyi iratokat tömörítő fondjában (*Acta Locorum*) őrzött és 1744-re keltezett *quietantiája* alapján azonosítottam be: a tisztartó gyűrűspecsétjének lenyomata egyezett a Kempelen Béla gyűjtésében szereplő hetényi Bedő család címerével. (MNL FML IV. 73. *Acta Locorum* – Bicske. SN. 1744.)

megmaradt hivatali iratok száma a missziliseken belül jelentős.⁹ Az innen nyerhető információkat érzékletesen kiegészítették a Batthyányak bicskei birtokához kapcsolódó különböző levéltárak egyéb fondjaiban található,¹⁰ a tisztartóhoz, vagy – gyakrabban – a tisztartóról írt dokumentumok.

Szándékomban állt a családdal kapcsolatos lehető legtöbb és legrészletesebb forrásanyagot összegyűjteni. A Fejér Megyei Levéltár nemesi családok iratait gyűjtő részlegében, közelebbi prédikátummal meg nem jelölten ugyan, de fennmaradt a família 18. századi iratanyaga.¹¹ A mindössze 24 tételből álló dokumentumegyüttes elsősorban a család nemességének igazolásával foglalkozik, és tartalmazza a férfiág részleges leszármazási rendjét, valamint számos megyei és országos hivatali irat hiteles másolatát. A teljes családfát ebből az anyagból ugyan nem lehetett volna megrajzolni, szerencsére azonban az 1720-as évektől már rendelkezésre állnak a bicskei, cecei és székesfehérvári plébániák születési anyakönyvei.¹² A *maticula* az anya nevét is tartalmazza, így a leányágakat bizonyos mértékig rekonstruálni lehet. A nemesi famíliáról és részletesebben meghatározott státuszukról további információkat Fejér vármegye 1754-es nemesi *conscriptiójából*¹³ szerezhethetünk. Végül, a családtagok további sorsáról és hivatalairól legegyszerűbb az archontológiai listákból (így például Farkas Gábor gyűjtéséből) tájékozódni.¹⁴

A tanulmányban elsőként a hetényi Bedő család eredetét és korai történetét vázoló fel. A família vagyónát és szerencséjét megalapozó tisztartó munkásságának és magánéletének bemutatásával kívánom meghatározni a második generáció helyét és pozícióját a vármegyén, illetve annak kistérségén, főként pedig az uradalmon belül; végül a harmadik (és negyedik) nemzedék történetén keresztül kísérlem meg bemutatni az uradalmi tisztai pozíció elvesztésének, a *Mitternachtsrebellionnak* az utóéletét és hatásait a nemesi családra nézve. A hetényi Bedők többgenerációs családstratégiájának ismertetésével remélhetőleg megnyílik az út a században Fejér vármegyében hasonló pozícióban lévő, hasonló forrásadottságokkal és módszerekkel kutatható egyéb kismemesi famíliákra vonatkozó feltáró kutatások előtt, amelyekre nagy szükség volna a 18. századi vidéki társadalomról alkotott képünk árnyalásához.

„A nemes Bedő vérségnek származtatása!”: az első generáció

Ezzel a felkiáltással (az írásjelet ugyanis nem hagyták el a végéről) címezték meg azt a dokumentumot, amely a Bedők csaknem a 18. század teljes második felében elhúzódó nemesigazolási ügyének egyik fő bizonyítékát képezte Fejér vármegye nemesi közössége előtt.¹⁵ A cecei *compossor* ifjabb Bedő Ferencnek, a harmadik

⁹ MNL OL P 1314 No 67212–67248.

¹⁰ OL P 1327, FML XIII., Batthyány Lajos nádor és anyja, özvegy gróf Strattmann Eleonóra iratai, a bicskei *Acta Locorum* a megye levéltárában stb.

¹¹ MNL FML IV. A. 72.b. – B. 79. t.

¹² MNL OL X 2093. 84/1.

¹³ MNL FML IV. A. 72. c. – a/3–6.

¹⁴ FARKAS, 2002. 61–101.

¹⁵ MNL FML IV. A. 72. b. – B. 79. t. No 21.

generáció „fejének” 1810-es könyörgő levelében az „E” betű alatt mellékelt csatolmány a nemzetség vérvonalát a 18. század elejéig követi vissza, egyúttal rávilágítva a hetényi Bedő familia eredetére.

Az irat tanúsága szerint a család nemességét Bedő Mihály és Ferenc szerezték 1702. január 31-én I. Lipót császártól. Az *armalis* kettejükön kívül még Mihály négy fiának, Istvánnak, Ádámnak, Jánosnak és Ferencnek, a későbbi bicskei tiszttartónak adta meg a nemesi kiváltságokat. Címerül a viszonylag jellegzetesnek mondható, koronás halmon a heraldikai jobb oldalra forduló, szablyát markoló kart kaphatták, mely a provizor gyűrűspecstjében is szerepel.¹⁶

A század elején Fejér, illetve a szomszédos Pest vármegyékbe telepedett család nemességét nem ismerték el általánosan – erre a tényre több mozzanat is utal. A legérzékletesebb talán id. Bedő Ferencnek, a későbbi tiszttartónak, illetve testvérének, Jánosnak az 1725-ös kérvénye, amellyel Fejér vármegye nemesi közösségéhez folyamodtak nemesi státuszuk megerősítése érdekében. Ebben a levélben nehezményezik, hogy egyes emberek még a családnevüket sem hajlandóak használni, hanem Szabónak titulálják őket. Nemességük minden kétséget kizáró igazolására *armalisukat* is megküldték a vármegyének, és „*várják a kegyes resolutiot*”.¹⁷ A nemeslevél azonban mégsem szavatolhatta a Bedők akarata szerint minden kétséget kizáróan a király által adományozott nemességüket, hiszen negyedszázaddal később, az 1754-es nemesösszeírásban a bicskei Bedő Ferencet nem az *armalisták*, hanem az *officialisták* között tartották számon.¹⁸

A címerszerző Mihálynak István, Ádám és János fiairól a továbbiakban nem szólnak a vármegye vagy a családi levéltár forrásai; Jánost csak az 1725-ös *instantia* említi, amiből arra lehet következtetni, hogy ebben az időben még Ferenc testvérével együtt lakhatott Bicskén. Egy másik dokumentumból – szalai Barkóczy Imre tábornok Bedő János számára 1746-ban kiállított obsitleveléből – kiderül, hogy a hatvankét havi mantovai szolgálatból hazatérő obsitos katona valamikor a századforduló környékén születhetett, és a családi fészek akkoriban és még sok éven át Székesfehérváron volt.¹⁹ A testvérek házasságairól sem sokat tudunk; ezeket a családtagokat a későbbi nemesösszeírások sem említik. Idősebb Ferenc viszont,

¹⁶ NYULÁSZINÉ STRAUB, 1981. 104.

¹⁷ MNL FML IV. A. 72. b. – B. 79. t. No 2. „[...] *miképpen kegyelmes Urunk eö Fölsige parancsolatya mellet Országgh szerint minden Nemes Ember magha Nemességét edocalny tartozik, a'mint is my Armalisunkat in edocationem indubiae Nobilitatis Nostrae producálluk. Mint hogy pedigh per abusum Szabo Familiának némelly Emberektül nevezettünk; és ne talantan jövendöbenis magunkon és maradékénkon ez az abusive reánk ruházott Szabó név ugyan is per abusum megh maradgyon Armalisunkban, mivelly proprie Bedő Familiabul volnank.*” Hogy a családot miért éppen Szabónak nevezték némelyek, arra a Bedő levéltárban és id. Ferenc provizor levelezésében sem találni utalást. Nem valószínű, hogy a kisenemesi familia valamelyik tagja által üzött foglalkozásra utalna – a század első feléből ismerjük a bicskei és mányi mesteremberek részleges jegyzékét egy 1758-as uradalmi adókulcs-elosztás nyomán (MNL OL P 1322 13. sor. 23/a. No 125-131.); az itteniek között nincs Bedő keresztnevű. A család „egyenes ágán” (a címerszerző Mihálytól származott idősebb Ferenc és életben maradt gyermekei között) sem találni semmiféle kézművest.

¹⁸ MNL FML IV. A. 72. c. – a/3-6. megfelelő kategóriái: „*Domini Nobiles Possessionati*” (ebből volt a legkevesebb), „*Domini Nobiles Armalistae*”, illetve „*Domini Nobiles etiam Officiales Dominales, hic quidem residentes, verum in aliis Comitatus bona habentes.*”

¹⁹ MNL OL P 1865 V. 25. No 3. 1746. október 15.

tíz évvel a famíliának a névért való pereskedése után olyan pozícióba jutott, amelynek köszönhetően bőségesen maradtak fenn források róla és az utódairól: a bicske-mányi uradalom tisztartója lett.

Úgy tűnik, a hetényi Bedő familia Ferenc provizor hirtelen emelkedése előtt hivatalokkal vagy címekkel nemigen büszkélkedhetett. Sem Pest, sem Fejér vármegye összeírásai nem említenek Bedőket semmiféle megyei pozícióban a 18. század első felében, leszámítva a vármegyei esküdti hivatalt (1727) és a táblabírótságot (1725), amelyek azonban egy idő után minden birtokos nemesúrnak kijártak.²⁰ A címerszerző Mihály – vagy legalább valamely hasonló nevű leszármazottja – úgy tűnik, még életben volt az 1754–1755. évi nemesi összeírás idején, amelyben a Pest vármegyei *nobilitas* tagjaként lajstromozták.²¹

A fentiek alapján a Bedők jellegzetes kismemesi családnak tűnnek, amelyben a szülők által, minden bizonnyal hadi érdemekért adományozott vagy vásárlás útján szerzett címerlevélre a fiak különféle, tipikusan nemesinek mondható életutak választásával próbálták érdemesíteni magukat. A Fejér vármegyei család – nyilván vagyontalanságuk miatt – nem tudott érdemben pozícióba kerülni a megyei adminisztráció szervezetében. A kor normáinak megfelelően a társadalmi emelkedés a címerszerzők életében nem, inkább a következő nemzedékében volt elképzelhető, részint ügyesen válogatott házastársakkal, részint pedig a fiúgyermek felfelé mutató pályákra állításával. Egyházi tisztséget a Bedők sosem viseltek, a címerszerző Mihály utáni első generáció tagjai azonban láthatóan törekedtek arra, hogy a világi porondon megfelelően elhelyezkedjenek. Ezt az utat választotta János, amikor katonának állt, és Ferenc testvére is, amikor uradalmi tiszt hivatalt vállalt a Batthyányak bicskei *dominium*ában.

„minekutanna már rajtunk jóll meg hizakodott”: a második generáció

Idősebb Bedő Ferenc tehát, valószínűleg 1732 előtt nem sokkal,²² olyan hivatali helyre jutott, ahonnan mind a saját vagyonát, mind pedig későbbi leszármazottai szerencséjét megalapozhatta. A bicskei tisztartóság fennhatósága alá tartozó falvak viszonylag kis részét képezték ugyan a 18. század első kétharmadában

²⁰ A kérdéshez jól használhatóak Farkas Gábor és Kőszeghy Sándor, valamint Schramek László gyűjtései: FARKAS, 2000; FARKAS, 2002; KŐSZEGHY, 1899; SCHRAMEK 2016.

²¹ ILLÉSSY, 1902. 75.

²² A tisztartó hivatalba lépésének dátuma egyelőre nem tisztázott pontosan. Bicske korábbi provizora, Hinczmann Mátyás, aki az uradalmat még Kurz báró kamarai tanácsos zálogbérlete alatt is igazgatta a század elején, 1729. február 15-én halt meg (MNL OL A0411 - X 2093 - 84 / 1), sejthető tehát, hogy utódját ezután hamarosan kijelölte a Batthyány-birodalom vezetősége. A Batthyány-miszsilisek között őrzött Bedő-levelezés legkorábbra datált levele 1733-ból származik, id. Ferenc azonban mindenképpen hamarabb kellett, hogy betöltse a gazdatiszti hivatalt, hiszen 1732-ben már ebben a minőségében ír Nagy Sándornak, az Esterházyak tisztartójának (MNL OL E 204 - 5. SN. 1732. augusztus 21.). Valószínűtlen ugyan, hogy Hinczmann utódja csupán két-három évig lett volna alkalmazásban (az uradalom forrásanyagában éppen ebből a néhány évből nem maradt fenn olyan dokumentum, amiből egyértelműen kiderülne, hogy ki volt Bicske provizora), de nem elképzelhetetlen: a Bedő Ferencet leváltó Joseph Schmidt csupán néhány esztendeig szolgált, az 1780-as években egy másik német tisztartó váltotta fel.

dinamikusan bővülő Batthyány-birodalomnak, stratégiai elhelyezkedésük mindazonáltal nem volt éppen lebecsülendő. A bicske-mányi uradalom a nyugatról Buda felé vezető régi országút mentén terült el.²³ Magában foglalta a mezővárossá válás felé lendületes léptekkel haladó Bicske szerződéses községét, a nagyjából hasonló pozícióban lévő, de korántsem olyan népes és jelentős Mányt, valamint a hozzájuk tartozó, mintegy féltucatnyi pusztát.²⁴ Az uradalom települései hosszú ideje központi szerepet töltek be a régióban, mind a mezőgazdaság, mind a kereskedelem, mind pedig az infrastruktúra terén.

Témánk szempontjából inkább a helyi gazdálkodás jellege,²⁵ illetve a bicskei lakosság anyagi, társadalmi és kulturális helyzete érdemel figyelmet. A Batthyányak Bicskével kapcsolatos birtokregenerációs elképzeléseinek a század első felében, hangsúlyosan az 1720-as és 1730-as években, alapvető eleme volt a birtok kémélése. Bicskén és Mányon egyáltalán nem alakult ki olyan jellegű vagy mértékű majorkodás, mint például a század derekán Enyingen és Nyéken a lótenyésztéshez vagy a siklósi uradalom szőlőhegyein az allodiális bortermeléshez kapcsolódóan. A település *contractualis* úton, hosszabb-rövidebb időközönként megújított szerződésekkel kapcsolódott a földesúrhoz,²⁶ és egyes dokumentumok arra is utalnak, hogy a közösség az érdekeit időnként az urasági akarattal szemben is viszonylag hatékonyan tudta érvényesíteni.²⁷ Az 1770-es évekig a Batthyányak *bicskei* bevételeinek nagyobb részét az évenkénti census, a regáléjvédelmek és a bírságpénzek tették ki.²⁸ Az uradalmi majorság a század első felében kimerült a külföldről hozott, kísérleti jellegű tartásformákkal működő tejjgazdaságban (svajceráj),²⁹ a vadaskertben³⁰

²³ MNL OL P 1322. 13. sor. 23/a. No 105. térképe jelez „*Via Regia Budensis*”-t. Vö. Uo. P 1327-es fond 1757-es uradalmi térképanyagával.

²⁴ MNL OL P 1313 SN. 1730. november 16. A bicskei uradalom *descriptio*ja.

²⁵ A bicskei uradalomban Bedő tiszttartó hivatali idejében tapasztalható gazdálkodási struktúra a szakirodalomban manapság *grundherrlich*nek nevezett modellhez állt a legközelebb. Jelen tanulmány keretei ennek a birtokigazgatási-mikroökonomiai jelenségnek még a vázlatos ismertetéséhez is szükeek, főképpen, hogy szakmai körökben még a terminológia tekintetében sincs megnyugtató konszenzus. A témához legújabban lásd: DOMANOVSKY, 2019. 7–27; KÖVÉR, 2019. 29–44., aki az egyes interpretációk alapos nemzetközi és magyar vonatkozású összevetését adja.

²⁶ MNL FML XIII/3/b. A bicskei uradalom iratai SN. 1742, 1755, 1758; Uo., XIII/3/b. Strattmann Eleonóra iratai SN 1726. Vö. SZABÓ, 1940. 48–50.

²⁷ A bicskei tiszttartósnak a Fejér Megyei Levéltárban iratanyagában fennmaradt különös státutum-gyűjteménye (MNL FML XIII/3/a. A bicskei tiszttartóság iratai SN. *Ezen Bicskei helységben következők ILLETLENSÉGEK cassáltaknak és közönségesen tilalmaztatnak* címmel) a maga nemében egyedülálló; a datálatlan irat minden bizonnyal a század dereka táján keletkezhetett, és a vármegyei nótárius látta el ellenjegyzésével. A dokumentum 15 pontban szabályozza a településen lakók (gazdasági) életét, és számos esetben szankcionálja a földesurat vagy gazdatisztjét, azok kihágásai vagy hatalmaskodásai esetén.

²⁸ Hangsúlyozni kell, hogy a viszonylag kiváltságos helyzet csakis a mezővárosi lakosokra vonatkozott; az uradalom más településein élők, akiket nem szerződés kötött az urasághoz, hanem valamilyen egyéb módon, például *usus* alapján adóztak, ugyanúgy megadták a terményjáradékokat stb., lásd például Bedő Ferenc provizor 1733-as évről szóló számadását. (MNL OL P 1322 5/15. No 33–39.)

²⁹ BALÁZS–DEGRÉ, 1980. 202.

³⁰ MNL OL P 1327 No 52; MNL OL P 1314 No 67247.

és a (jelek szerint lényeges bevételi forrást képező) urasági kondában.³¹ A gazdaságtiszt feladatai között tehát nem elsősorban az allodiális gazdálkodás levezénylése, a robotoltatás számon tartása vagy a piackeresés volt hangsúlyos (bár példák természetesen erre is akadnak), hanem inkább a paraszti őstermelés megfelelő koordinálása, a regáléjvedelmek pontos behajtása,³² a (főként a birtok mányi részén elhelyezkedő) erdők védelme³³ és azoknak a megbízásoknak az ellátása, melyek volumenükben már meghaladták az uradalom viszonylag szűkös határait.

Az egyik legfontosabb ilyen megbízás a Batthyányak budai palotájának építéséhez kapcsolódott. A család misszilisanyagából kiderül, hogy a jelenleg a budai Dísz tér 3. száma alatt álló, Joseph Giessel által tervezett épületet Bedő Ferenc tiszttartó hathatós közreműködésével építették. A provizor már 1741-ben intézkedett a megfelelő telek kiválasztásáról,³⁴ a későbbiekben pedig a bicskei urasági téglavető (*Tegularis Dominalis*) kemencéből és mészegetőiből kikerült építőanyaggal látta el a budai kőműveseket.³⁵ Az építészek kifizetését szintén Bedő Ferencre bízták, akinek így rendkívül nagy összegek, forintok tízezrei mentek át a kezén.³⁶ Csekélyebb jelentőségű, ám semmiképpen sem kisebb volumenű munka lehetett a bicskei Batthyány-kastély felépítése 1755 környékén, amelynek felhúzását és hosszan elhúzódó utómunkálatait szintén a tiszttartó koordinálta.³⁷

³¹ MNL OL P 1314 No. 67227, 67228, 67234, 67235. Bedő Ferenc tiszttartónak elsősorban ezek a levelei foglalkoznak az urasági kondával, amelynek élelmezése sok inségesebb évben a birtok legfőbb gondjai közé tartozott. Úgy tűnik, hogy amikor a bicskei erdők elégtelennek bizonyultak táplálásukra, akkor a sertéseket más Batthyány-uradalmakba, főképpen Enyingre vitték.

³² MNL OL P 1314 No. 67213. 1734-ben a vendégfogadás árendájáról; No. 67225. 1749-ben a mézsárszék bérbé adásáról; No. 67240/II. 1753-ban a szerződésekről általában; No. 67243. 1757-ben a serfőzőházzal.

³³ A „*Mányer Waldung*”, az uradalom északi peremén elterülő jókora erdőség használata az uraság és jobbágysági viszony kiélezett kérdésének számított a 18. századi Bicskén. Az állandó tűzi- és épületfahiánnyal küszködő parasztok igen sokszor megsértették a zárlat alatt tartott urasági erdőket. Emiatt számos alkalommal összetűzésbe kerültek a tiszttartóval. Bedő Ferenc levelezésének mintegy harmada foglalkozik valamilyen módon erdőszettel, és a bicskeiek panaszeveleinek (MNL FML XIII/3/b. A bicskei tiszttartóság iratai SN 1744, 1748, 1759, 1764, 1767) mindegyikében előkerül valamilyen módon a faizás kérdése.

³⁴ MNL OL P 1314 No. 67216. A helyet a budai Svaighler úr tanácsát követve sikerült megtalálnia. Szóba kerültek még bizonyos Horer és Forsner urak háza is, ezekhez képest azonban sokkal jobban pozicionáltak számított a budai várhegyen, egyéb illusztris személyiségek palotái között álló telek. (MNL OL S 20 No. 217. „*Grundt-Riss eines stuckhs von der König. Haubt Vöstung Ofen.*” De Prati mérnök térképe 1730-ból, amely még „*a kommandáns úr koártélyaként*” említi a későbbi palota helyét.)

³⁵ MNL OL P 1314 No. 67217; 67222; 67231. „*Az Mes egetést már anyira Superaltam, hogy ket kemenczénél több, az idén nem kívántatik, mind az három Més verem a Budai háznál teli lisen, az égisz telen is kölletet volna continuáltatnom az Mes égétest, de kintelenittem a' szo fogadatlanságok miát, mivelly már igen megh untak az Jagereket hét számra mellejek az munkasoknak az Erdön rendelnem, máskép semire sem méhettem velek.*” 1749. december 5.

³⁶ MNL OL P 1314 No. 67218. 1747-ben például 13 766 forint, melyet Batthyány nádor egyik budai adósától kellett behajtania.

³⁷ MNL OL P 1314 No. 67245. (1761. március 9.), 67248. (1763. április 29.). A kastélyt és a hozzá tartozó gazdasági épületeket még az 1760-as és 1770-es években is folyamatosan bővítették. Ferenc provizor leveleiben többek között a darabonház, a tömlöc, a fővadászmesteri pince, illetve a kastélykápolna munkálatairól esik szó.

Egyéb, bizalmas jellegűnek nevezhető feladatai között érdemes megemlíteni a Batthyányak közép- és kisnemesi rendű helyi klientúrájával való kapcsolattartást,³⁸ az uradalom szomszédságában megtörtént beiktatások megfigyelését és jelentését,³⁹ valamint más, nehezebben magyarázható informálásokat – ilyen volt például a tatai káplán, Vartics József „*investigálása*” 1738 szeptemberében, amikor a gazdatiszt az egyházi magaviseletéről, kvalitásairól és érdemeiről küldött részletes jelentést a földesúrnak.⁴⁰ A provizor egyik legnehezebb feladata vélhetően az 1739–40-es pestisjárvány helyi kezelése lehetett, amely az uradalom lakosságában jelentős kárt tett.⁴¹ A fertőzés dühöngése alatt Bedő Ferenc igyekezett fenntartani a vármegye által is parancsolt „*praecusiot*”, készleteket halmozott fel és kijárási tilalmat vezetett be.⁴²

A csonkán fennmaradt levelezésből (a misszilisanyag Batthyányné Strattmann Eleonórának és Lajos nádornak a gazdatiszthez írt leveleit nem őrizte meg) és a tisztartóság különféle levéltárakban tárolt dokumentumaiból érzékletes képet kaphatunk idősebb Ferenc provizori tevékenységéről. A második generáció feje, úgy tűnik, munkaadói megelégedésére végezte el feladatait. Az urasági érdekeket mindenek felett védelmezte – többek között az ebből származó bokros konfliktusai vezettek szerepének félreértelmezéséhez a 20. századi szakirodalomban. A bicskei jobbágyok számos panaszlevele szól ellene, a jellegzetes „jó földesúr”-retorikát

³⁸ Legjobb példa lehet a misszilis-anyagban több helyütt előforduló budai Baranyi úr, Batthyány Lajos régi adósa, akitől igen nagy összegeket vártak behajtásra az 1740-es évek végén (MNL OL P 1314 No. 67218; 67221; 67226; 67229; 67233.), de Mikulics János perceptor, Vodicska számtartót, illetve a helyi, megyei nemességből Vörös Antal fiskálist, Tóth István szolgabíró és Rudnyevszky „*consiliarius*” fiait is vendégül kellett látnia, akik az alispánnal és a vármegyei nótáriussal együtt 1761 elején rendeztek vadászatot Bicskén, Bedő Ferenc szervezésében (MNL OL P 1314 No. 67245., 1761. március 9.)

³⁹ MNL OL P 1314 No. 67224., 1749. június 5. Brod és Csonka pusztákba új birtokost iktattak be; ennek jogi formáságainál Bedő Ferenc is jelen volt, és levelében a gróf kifogásai után érdeklődik.

⁴⁰ MNL OL P 1314 No. 67214., 1738. szeptember 28.: „*Excellentiádnak parancsolatja szerint Tatában által menvén ott való Plébánián lévő Vartics József káplán Úr maga egyházi inszelessét, mind Méltóságos Uraság tisztjeivel, úgy városi hiveivel is annyira investigáltam, és införmáltottam magamat, hogy Tekintetes Uramék azt mondják felöle, az Praedikálásban mind magyar, úgy német nyelven is egyaránt még eddig az helyesen fundamentáliter Praedicáltott volna, ő magát mind Tiszt Uraimékkel, úgy az maga hiveivel szépen comportalta, Erkölcséről – s magaviseléséről és Egyházi Tisztaságáról még ekkoráigh legkisebb defectust nem tapasztaltak benne.*”

⁴¹ A járvány okozta veszteségekről helyi szinten nincsenek pontos adatok. A katolikus parókia és a református gyülekezet halotti anyakönyvei, melyeket ezekben az években már viszonylag pontosan vezettek, nagy mértékű pusztulásról tanúskodnak. A pestis, amely a helységben először 1739. május 24-én jelent meg, elsősorban a kisgyermekeket ragadta el, akik az összes áldozat mintegy háromnegyedét tették ki. (MNL OL X 2213 – 19/1. halotti anyakönyvek 1729–1759; 281. oldalán a következőkkel: „*Contagiosa lues Pestis jam a duobus annis vastans Translyoaniam et Partium Regni Hungariae ex Banatu Tömösvár procedens.*”)

⁴² MNL OL P 1314 No. 67215. 1739. november 24. „[...] *mostanában is mégh ujra kévántam Vasárnapon az Templomok előtt mind Fölséghes Urunk Nemes V[árme]gye által ki adot Rendelesit publicaltotny, nem különben Excellentiad [...] Parancsolattját ell olvasnom és megh hirdetnem az egisz kösségh előtt; [...] Nemes V[árme]gyétül [...] kentelenitetem assistentiát is kernem [...]. Ami pedighlen a' mostany P[rae]clusio miat eshető nyomoruságokat, ugy az eleséghben való szüségset illeti, [...] fogyatkozást nem szenvedtek, mivelly gyakorta általam [...] házrul házra parancsoltattam, hogy magoknak fel Eszten-dőre való, só, és Liszt beli P[ro]visioval legyenek, [...] most már az Szaroz Malmok ell készülvén minden Szegény Ember maga abban segitheti örölhet.*”

követve, melyben a tiszttartót egyedül, személyében teszik felelőssé a közösség által elszenvedett károkért.⁴³ Egyik utolsó, 1766-os panaszlevelükben a bicskeiek egyenesen eltávolításáért könyörögnek, ami különben nem volt szokásos a korszak uradalmában.⁴⁴ Az ellenszenv természetesen kölcsönös volt; Bedő Ferenc tiszttartó leveleiben sűrűn panaszkodik a szófogadatlan, engedetlen és kártékony jobbágyokra. Mindezek mellett a gazdatiszt a Batthyány-családdal jó és szoros kapcsolatot ápolt, amelyre a rábízott, egyre felelősségteljesebb, nagyobb összegeket megmozgató és jelentősebb feladatokon túl az aktuális földesúrhoz írt levelei némelyikének személyesebb hangvétele is utal.⁴⁵ Ferenc provizorral kapcsolatban jóval csekélyebb mértékben merültek fel problémák, mint a kortárs gazdatisztokkal szemben – ezt mutatja az egyetlen fellelhető, mindösszesen két tételből álló és nem egészen 62 forintra rúgó, 1741-es *difficultates*-jegyzéke,⁴⁶ amely volumenében eltörpül a hét évvel későbbi nagy vizsgálódások során tucatszámra kiderített, 100–200 forintok fölé is kiterjedő hűtlen kezelésekk mellett.⁴⁷ A bicskei tiszttartónak a saját feladataival kapcsolatosan nemigen voltak panaszai, csupán egy alkalommal említette meg, hogy fizetése (évi 32 forint) kevés a sok Budára utazás fedezésére,⁴⁸ azt ugyanakkor többször panaszolta, hogy karhatalma nincs, és mindenképpen több hajdút vagy végrehajtó embert kellene a keze alá adni.⁴⁹

⁴³ MNL OL P 1327 No. 35–36. 1766. július 14. MNL FML XIII/3/b. a bicskei tiszttartóság iratai SN 1744, 1748, 1759, 1767 – jobbágyi panaszlevelek a földesúrnak.

⁴⁴ MNL OL P 1327 No. 35–36. A levél kétívnyi sűrűn teleírt „*gravámenek*” után a következővel zár: „*Mindezek, és több ezekhez hasonló, több méltatlan szenvedésekkis Tisztartó Uram által rajtunk elkövetetve, hogy több efféléket általa ne szenvedgyünk, minekutanna már rajtunk jóól meg hizakodott, és illy drága Arendált földünkön feles Marhával s. Juhokkal nagy Gazdaságot tart közöttünk, A' szegén Helségnek Lakossai közönséggessen kicsinytől fogván nagyig, csókolván kezeit s. lábait Méltóságos Kegyelmes Urunk eő Excellentiájának alázatosan Instálunk, hogy más érdemes Tiszt viselönknek közinkben valo föl állittásárol Kegyelmes Urunk Excellentiád provideálni méltotasson, olyyat, mint a' ki, mind a' Tekintetes Nemes Vármegjén mind másutt az hol szükséges leend, szegén Helségünkbenis sulyos dolgait promoteálhossa (...).*”

⁴⁵ Legérzékletesebben mutatja a familiáris hangnemet az 1735-ös, Batthyányné Strattmann Eleonórának küldött újévi köszöntés (MNL OL P 1314 No. 67212.), a Lajos nádornak írt húsvéti jókívánságok (uo. No. 67230.), illetve a szintén a nádornak címzett, 1750-es beszámoló, amelyben Horvátországból való sikeres visszatéréséhez gratulál (uo. No. 67235.). A kölcsönösség természetesen itt sem maradt el – Batthyány József hercegrímás 1768. október 12-i, a vadaskertek feljavítását taglaló levelét „*Kedves Tisztartóm*”-nak címezte.

⁴⁶ MNL OL P 1322 5/15. (Körmenyi központi igazgatóság – a tisztiszék iratai) No. 44. A *difficultates*-jegyzékek az uradalmi forrásanyag kiváltképpen értékes adalékai: az egyes nagyobb birtokkegyeségek inspektorai és felügyelői vezették őket a gazdatisztok számadásainak rendszeres ellenőrzése alkalmával. A tiszt kezére bízott pénzt, nyersanyagokat és élelmiszert összehozták az uradalmi pénztár, raktár és magtár tartalmával, és ahol hiányra – hűtlen kezelésre vagy sikasztásra utaló nyomra – leltek, ott a tiszt „*gazdálkodását*” írásban „*difficultálták*”. Az ilyen módon tetten kapott alkalmazottaknak vissza kellett téríteniük az ellopott összeget (*convictio*). Lásd: KÁLLAY, 1980. 71.

⁴⁷ MNL OL P 1322 5/15. (Körmenyi központi igazgatóság – a tisztiszék iratai) No. 51–78.

⁴⁸ MNL OL P 1314 No. 67219, 1747. október 17.

⁴⁹ MNL OL P 1314 No. 67215, 1739. november 24.: „[...] *egy haidu forma szabados emberre nagyon szükségem volna [...]*”; Uo. No. 67248., 1763. április 29.: „*Ellemben az vidéki, es tolvai pusztásokat nem igen persequallák felelmesek. Gulás Miska ha oly tarsi volna mint magha háromnális többet erne, ha oda mehetne a' hova akarna, éstve regvel a' midön köllenek jobban utanna lenni [...]* [mert] *tolvai pusztásokat is láttnak, bár sokszor együtt járnak az Jagerek, de egyik a' másik revirjeben nem megyen.*”

Idősebb Bedő Ferenc tisztartó nem csupán a feletteseinek való megfeleléssel igyekezett társadalmi (és vagyoni) pozícióját biztosítani az uradalom térségén (és Fejér vármegyén) belül. A bicskei katolikus plébánia anyakönyveiből kitűnik, hogy a gazdatiszt különös körültekintéssel tett bizonyosságot a rokoni és komasági kapcsolatok kiépítésében is. Házastársa, Perczel Julianna bizonyosan nemes leány volt, és kiterjedt rokoni kapcsolataik is a helyi (bicskei, óbarki, cecei, fehérvári) *nobilitas*, illetve a vagyonosabb gazdák rétegei felé mutatnak. A Bedők második és harmadik generációja elsősorban a Boros, a Gányi és az Orosztonyi nemesekkel, valamint a fehérvári Zuber polgárcsaláddal állt rokonságban: Bedő Zsuzsanna, Ferenc tisztartó legidősebb leánya 1763-ban feleségül ment nemes Gányi Ferenchez, akit az anyakönyvekben *dominus Perillustris*nek címezték. Húga, Erzsébet Zuber Sándor hitvese lett, akivel Orosztonyi László két gyermekének is vállalták a keresztszülőségét. Ifjabb Bedő Ferenc, a harmadik nemzedék majdani feje Pintér Franciskát, szintén nemeslányt vette feleségül.⁵⁰ Idősebb Ferenc tisztartó és felesége számos nemesi gyermek keresztszülei lettek az évek folyamán – szűkebb rokonságukban például Boros Terézia, Orosztonyi Zsuzsanna és Zuber József említhető. Hasonlóan fontos volt az esküvői tanúskodás: a gazdatiszt ilyen módon többek között lánya sógornőjének, Gányi Ágnesnek az esküvőjén volt tanú, fia, ifjabb Ferenc pedig Gányi Ferenc és Bedő Julianna esketésén, Orosztonyi Lászlóval együtt. A Bedő-gyermekek keresztszülei szinte minden esetben Hagymási Mátyás és Pécz Erzsébet nemesek voltak.⁵¹

A Bedők a jelek szerint igen jól szituált személyiségekkel kerültek kapcsolatba ilyen módon. Az említett négy családból három hivatalviselő Fejér vármegyei család volt: az Orosztonyiak az 1754-es nemesi összeírás szerint a birtokos nemesek közé tartoztak, míg Gányi Bálint 1710-ben másodalispán és a nemesi közgyűlés jegyzője; Gányi Imre 1768-ban Felcsúton közbirtokos;⁵² Gányi András, a nagyapa 1725-ben *ordinarius assessor* (táblabíra), 1743-ban és 1744-ben pedig szolgabíró volt. Boros Tamás, Boros Ádám apja 1730-ban Fejér vármegye esküdtje, 1736-ban már katonai albiztos volt. Zuber Sándort Székesfehérvárott armalista nemesként jegyzik; testvére, József ugyanott 1763-ban és 1767-ben is ügyész.⁵³

A tisztartó és felesége több más fontos személyiség gyermekeinek keresztelőjét is megtisztelte komaságukkal: ilyen volt például Barcza Dániel „*tekintetes úr*” fiának, Dánielnek a keresztelése 1753-ban, Horváth Juliannáé 1754-ben, akinek édesapja Fejér vármegye komisszárosa volt. A Bedő szülők hasonlóképpen ott voltak Hart zászlós lányának, Annának keresztelőjén is 1757-ben – hogy csak néhányat

⁵⁰ MNL FML IV. A. 72. b. – B. No 4. Mária Terézia ítélete Pintér Franciska öröklése ügyében, 1773. január 19.

⁵¹ Mindegyik adat a bicskei katolikus plébánia anyakönyveiben található: MNL OL X 2093 – 84/1.

⁵² Felcsút község válasza a Mária Terézia-féle úrbérrendezés kérdőpontjaira, címzésén a *compossessorok* között „*Emericus Gányi*”. Mária Terézia úrbéri tabellái és a kérdőpontokra adott válaszok településre keresve kutathatók az adatbazisok.hu oldalon; Felcsút a következő lekéréssel: <https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/view/fejer-felcsut/?document=1&pg=1&bbox=261%2C-1659%2C2871%2C-71> (Utolsó letöltés: 2020. június 14.)

⁵³ Az egyes családok tagjai által betöltött hivatalokat Fejér vármegye archontológiai listáiban és nemesösszeírásaiban lehet megtalálni. A Gányi családról lásd: FARKAS, 2000. 81–82; 88; FARKAS, 2002. 98. A Boros családról lásd: FARKAS, 2000. 94; FARKAS, 2002. 78. A Zuberekről: FARKAS, 2002. 71; SCHNEIDER, 1934. 17. Az Orosztonyiat lásd: SCHNEIDER, 1934. 15.

említsünk kiterjedt komaságukból. A provizort Niskei József ungi *composessor* is tanúnak kérte fel 1757 júliusában tartott esküvőjére.⁵⁴

A szórványosan fennmaradt forrásanyagból úgy tűnik, hogy Bedő Ferenc tisztartónak a rokonságon kívül is igen jó kapcsolatai lehettek, nem csupán a helyi nemesség, hanem az alacsonyabb társadalmi állásúak körében is. Tudjuk például, hogy voltak kedvelt, régi munkatársai: ilyen volt Huber számtartó, akivel Joseph Schmidt levele szerint suttyomban intézték a bicskei pénzügyeket,⁵⁵ illetve Gulyás Miska (valószínűleg az urasági hajdúk egyike), akit levelezésében többször is megemlít, illetve megdicsér.⁵⁶ Arra is akad példa, hogy Bedő Ferenc a helyi lakosoknak adott kölcsön, ahogyan Pollaki Ferenc és Tarján Katalin esetében.⁵⁷ Ebből az adóslévléből az is látszik, hogy – legalábbis 1767-ben – a tisztartó magánvagyonra is jelentős mértékű lehetett.

A hosszas pályafutása alatt a provizor természetesen ellenségeket is szerzett, ezekkel azonban minden esetben viszonylag hamar elbánt. Az őt hivatali hatáskörében megsértő vadászimestert,⁵⁸ illetve az uradalom javaival az engedélye nélkül kereskedő Vodicska számtartót rövid úton sikerült eltávolítania az uradalomból,⁵⁹ az urasághoz intézett panaszok és kérvények segítségével. Legkitartóbb ellenfele Bicske nótáriusa, Peterdi János volt, akinek jobbágyisorban élő apját az 1766-os panaszlevél vádjai szerint Ferenc tisztartó részéről kegyetlen bántalmazás érte, amely miatt „*hólta napjáig siratta fájalmát*”. A falusi jegyző szövegezte az összes Bedő elleni panaszlevelet, az uraság előtt ő képviselte az egyébként igen sematikus gazdatiszt–parasztok-vitában a „*szegény örökös jobbágyokat*”.⁶⁰

Peterdi nótáriust Bedő Ferencnek már nem sikerült kiszorítania a hivatalából: a tisztartót, akit a jobbágyok sorozatos és keserű panaszai, súlyosbodó szembetegsége,⁶¹ csekély fizetése és a tisztségével járó bokros teendők sem ingathattak meg hatalmában, valamikor 1768 környékén eltávolította az állásából az a különös esemény, amelyre a bevezetőben már utaltam: az éjszakai lázongás, amely csaknem teljesen kisöpörte a Bedő családot Bicskéről.

⁵⁴ MNL OL X 2093 – 84/1. a megfelelő éveknél.

⁵⁵ MNL OL P 1327 No 36/9. panaszolta, hogy a számtartó „*alles occulte mit seinen special Freund Bedő ausgefertiget*” (Schmidt eredeti kiemelése).

⁵⁶ MNL OL P 1314 No. 67248. 1763. április 29. Lásd a 45. lábjegyzetet.

⁵⁷ MNL FML IV. 73. Acta Locorum – Bicske No 21.

⁵⁸ MNL OL P 1314 No 67231. 1749. december 5.: „[A bicskei német Jáger] *parancsolataimal keveset gondolt, másoknak sokszor fülembe gyüt, hogy az Tisztarto az Erdő dolgábul, és Vadaszotbul semmit sem parancsol, eő rajta áll az Erdő distractioja [...] egy szóval rozsz, reszegés, szofogadatlan, a' Magyar Jágert is aki igazab eő nálánál mindenekben, és alkalmatossabb is Lövessel fenyegeti ha ki mongya a' mit lat hozzaja, az Erdöt, és Határokat nem kerülheti, mivelv S.V. a' Labai nem jók Sánta.*”

⁵⁹ MNL OL P 1314 No. 67246–67248. A panaszokat az 1763. február 1-i levele tartalmazza: „[...] *de a' számtarto is bele avatta magát [a fácánok eladásába], hogy eő is oly Tiszt mondván mind más, es ocsobban nemellyeknek adta, és még nemely Uraknak azt mondotta, hogy csak a' Tisztarto dolga, hogy fölleb adattatik, nem az Uraságh parancslatya, es a' fázán Jágerel absentiamban vetet számot, holot e jelen kevántom volna lenni, a' mint specificatioját számtarto Uramtol kikerven kezemhez küldette, adattatot el mindeneftül Ft. 147. [...] Mar eladni valo semmi sem maradt.*”

⁶⁰ A nótárius pályáját és helyi befolyásának kiépítését lásd: TOMPA, 2019. 159–182.

⁶¹ Idősebb Bedő Ferenc szembajáról csupán egyetlen forrás, a tisztartó 1750. augusztus 12-i levele tudósít: MNL OL P 1314 No. 67234. „*Eddighis Excell[entiá]d levelere aláztatossan kötelesseghem szerint valosoltam volna, de már hat hettül foghva, miulta bétégeskedtem, szemeim defectussa miat ném irhatam.*” Romló látása pedig az egymásra következő levelek kézírásában is szembeötlő.

Mitternachtsrebellion

Az „*éjjéli lázongás*”⁶² a bicskei helytörténet megoldatlan rejtélyei közé tartozik. Joseph Schmidt, Bedő Ferenc utódja beszámolóján kívül más forrás nem nyilatkozik róla; feljelentésnek vagy pernek sem az úriszéken, sem a sedrián nincs nyoma. Az 1768-ban hivatalba lépő új *Hofrichter* háromoldalas levélben írt az ügyről Batthyány József hercegprímásnak. Az irat töredékesen maradt meg, egy része a mállás és egyéb sérülések miatt egyáltalán nem olvasható. Sok helyütt csak találgatni lehet afelől, hogy mit kívánt az új gazdatiszt közölni földesurával.

Schmidt jelentése igen erősen fogalmaz: rebelliót emleget, melyet csak a „helyi esküdtek” („*allhiesige Geschwonn*” – valószínűleg a mezővárosi magisztrátus) közbelépésével sikerült elhárítani. A „felbujtót” a tiszt üzenete szerint elfogták és letartóztatták:

„So da durch Ihnen etwam ein underhoftes Unglük [sic] befolget hätte können werden, wann nicht die allhiesige Geschwonn solches gewornet, und dem Urheber VERARRESTIERET hätten wie Euer Excellenz folglichen allergnädigst schlissen werden.”

„Ebből pedig óriási szerencsétlenség is származhatott volna, ha a hűséges [mezővárosi] esküdtek bennünket nem figyelmeztetnek és a felbujtót le nem tartóztatják, akit Excellentiád kegyesen bezáratni méltóztatott.” (Fordítás és kiemelés tőlem – T. L.)

Hogy ez a felbujtó ki lehetett, arra a szöveg nem utal világosan, de valószínűleg nem idősebb Bedő Ferenc maga, hanem valamelyik jobbágy vagy szolga. Schmidt mindenesetre kihasználja az alkalmat, hogy a hercegprímás elé tárja a panaszait. Elmondása szerint Bedő, hasonlóan ahhoz, ahogy a jobbágyok is írták korábban, hűtlen kezelésben vétkes: urasági tilalom alá eső javakat bitorol és rosszul sáfárkodik a rábízott jószággal.⁶³ Súlyosabb gond, hogy kifejezetten hátráltatta Schmidt munkáját: az új tiszttartó hivatalba lépésekor nem adta át neki a megfelelő iratokat és kulcsokat, ahogyan arra sem fordított gondot, hogy a korábbi úrbéri szabályozásokat vagy az allódiumra vonatkozó dokumentumokat kollégája rendelkezésére bocsássa.⁶⁴ Az új *Hofrichter* felrója elődjének azt is, hogy a beosztottjaival túl

⁶² BALÁZS–DEGRÉ, 1980. 201. használja a kifejezést.

⁶³ MNL OL P 1327 No. 36/9. – „Nicht wieder hat bemelter Herr Bedő, ein drei jähriges tragendes, und zwar bei herrschaftliches FOURAGE auferzogenes abgespointes(?) s. v. Kalben, welches von Euer Excellenz unter einer CONFISCATION gestellet, aus dem Sczweizer Vieh heraus fangen, und zu seiner Wohnung abtrieben lassen. Wie auch Von 16 Stuk s. v. MAJALES, welche in Verbott gestanden, hat solcher die beste 5 Stuk herausgezogen, der Rest aber befindet sich zu DATO unter dem herrschaftliches Vieh unter achtet.”

⁶⁴ Uo. „[olvashatatlan rész] Kanzley Acten, und Schriften nach verschlossenen Tügen [sic] LIQUIDIRET, worinnen sich zwar in ganzen Schrift Kasten nicht ein einziges PROTHOCOLL befunden, nach wollerender Übergaüb, bekommen von Herr Bedő dem Kasten Schlüssel, der Zimmer Schlüssel aber ist dem Rentmeister behändig, aus was Ursach dieses geschehen [sic], und von selbiger Zeit gänzlichen aus geschlossen, ich hätte hauptsächlich dem Summarischen URBARIAL EXTRACT, vorinnen alle PROVENTEN zu ersehen, wie auch über all herrschaftliches ALODIAL gründstücke die CONSCRIPTION nebst andere Schriften bedürftig. so sich nicht in der Kanzley sondern bei Handen Herr Bedő befinden, und mich diesfalls nur zu MORTIFICIREN trachten” (Kiemelés tőlem – T. L.)

bizalmasan bánik, és – amint azt korábban megjegyeztük – a pénzügyeket velük titokban igazgatja.⁶⁵

A *Mitternachtsrebelliom*nak egyéb nyomát vagy előzményét nem lehet a forrásokban látni, még a nádori levéltár parasztfelkelésekkel foglalkozó különgyűjteményében sem.⁶⁶ A helyi krónikák (a református gyülekezet egyébként rendkívül részletes presbiteri jegyzőkönyve vagy a *Historia Domus*) szintén nem tesznek róla említést. Különösen érdekes ez, tekintve Schmidt éles fogalmazását (a paraszti rebelliót mindig azonnal és kemény kézzel megtorolta az úriszék)⁶⁷ és a Bedő Ferenc ellen felhozott bokros vádakat.

A lázongás okait csak találgatni lehet. Az évszám mindenképpen árulkodó: az 1768-as év viharos történései valószínűleg a Mária Terézia-féle úrbéri *regulatio*val lehetnek összefüggésben. Erre a feltételezésre több mozzanat is rávezethet: Bicske *contractualista* helység volt a szabályozás előtt, szerződési és életerős, öntudatos paraszti lakossága sokáig biztosították a korabeli Dunántúl jobbágyságánál jelentősen jobb életkörülményeket. Ma már világos, hogy Mária Terézia úrbérrendezését sokkal árnyaltabban kell szemlélni, mint ahogyan azt az iskolai tankönyvek kritikátlan narratívája teszi. A bécsi udvar mindenekelőtt az Északnyugat-Dunántúl rendkívül rossz körülmények között élő örökös jobbágyi rétegét vette alapul a *regulatio*hoz. Így történhetett, hogy a parasztok úrbéres terheit az állami adóztatás megkönnyítésére csökkenteni kívánó korlátozások sok esetben rosszabb körülményeket teremtettek az egyes gazdagabb és kiaknázatlanabb vidékek (elsősorban az Alföld) jobbágyság számára, mint amilyeneket azok a 18. század első felében ki-harcolhattak maguknak.

A század közepén mindenesetre az úrbéri szabályozásoktól függetlenül is kirobbantak (időnként fegyveres) konfliktusok uraság és paraszt között, pusztán a túlzott robotoltatás, valamint a legelők és rétek elégtelensége miatt. Az ilyen visszas helyzetekből fakadó zavargások iskolapéldája volt az 1766-os „tétényi tumultus”, amelyben Rudnyánszky báró jobbágyai lázadtak fel az uraság ellen,⁶⁸ vagy akár a Tolnából Fejér vármegyébe gyűrűző elégedetlenség hullám, közvetlenül az úrbérrendezést megelőzően.⁶⁹ A bicskei jobbágyokat mindenképpen túlzottan (szerződéseiken felül) robotoltatták Bedő Ferenc tisztartó regnálásának vége felé: nem pusztán a földesúr lassan növekvő majorságához igényelték pluszmunkájukat, hanem a budai palota felépítésének költséges és nehézkes fuvarmunkáját, a bicskei kastély építésének durva munkálatait, a mészégetést és téglavetést is nekik kellett elvégezniük, ezekről pedig szerződéseikben szó sem esett. Sűrű panaszleveleik tanúsága szerint számos konfliktusuk akadt az urasággal az erdőhasználat, a *transennák* és a kvártélyozás miatt is.

A fentiekől eltekintve, a bicskeiek „*éjféli lázongásának*” van néhány érdekes pontja, amelyeket – egyéb források hiányában – csupán érintőlegesen lehet tárgyalni. Különös például, hogy a település többnyire kálvinista parasztpolgárai, akik az úrbérrendezést megelőző évtizedekben számos tanújelét adták a tisztartóval

⁶⁵ Lásd a 55. lábjegyzetet.

⁶⁶ MNL OL P 1317 14. I. fasc. 6. *Acta urbarialia et tumultuantium rusticorum*, 1767.

⁶⁷ KÁLLAY, 1985. 187–189.

⁶⁸ A kérdéshez lásd: KOSÁRY, 1966. 111–131.

⁶⁹ FELHŐ, 1970. 100–101.

szembeni ellenszenvüknek és keserűségüknek, a katolikus Bedő Ferenc tudtával (és Schmidt állítása szerint beleegyezésével) keltek fel az új gazdatiszt – és rajta keresztül a földesúri hatalom – ellen. Ugyancsak érdekes, hogy a volt gazdatisztet nem vonták felelősségre a hiányzó iratok miatt (vagy legalábbis ennek nincs nyoma a forrásanyagban). A rendelkezésre álló körülményi forrásadatokból megkockáztatható az a feltételezés, hogy a *Mitternachtsrebellion* kirobbanása felett szemet hunyó magatartás Bedő provizor leváltása utáni bosszúja lehetett. Ezt a teóriát támasztja alá Schmidt panasza, aki nem kapta meg időben a hivatala átvételéhez szükséges dokumentumokat. Az 1770-es években a Batthyány-birtokokon több helyütt is állományváltás történt; különösen igaz ez a bicskei tiszttartóság esetében, ahol a teljes tisztikart németekre és egyéb idegen elemekre cserélték. A professzionizálódó elit megjelenése valószínűleg kiszorította a már korosodó és egyre nehezebben látó Ferenc provizort a hivatalából, aki elmenetele előtt mindent megtett annak érdekében, hogy távozását megérezze az uradalom.

Ez a távozás egészen végleges volt; a Bedő familia 1768 után majdnem teljesen eltűnt Bicskéről. A mezővárosban csak idősebb Ferenc leánya, Zsuzsanna maradt meg, akinek Gányi Ferenc hitveseként teljes familiáját, köztük gyermekeit kellett volna hátrahagynia. A család többi tagja – szülők és gyerekek – idővel elköltöztek a településről: Cecére, Abára, Fehérvárra mentek, és a bicskei anyakönyvekben vagy krónikákban (egyetlen kivételtől eltekintve) ezután egyáltalán nem találkozunk a Bedő névvel. Ha Ferenc tisztartót a *Mitternachtsrebellion*ban vállalt szerepéért vagy Schmidt gyanúsításai miatt érte is valamilyen retorzió, annak az uradalmi vagy megyei források között nincs nyoma: a második generáció feje nyolcvan éves korában, 1780-ban halt meg Székesfehérvárott, a család régi fészkeben.⁷⁰

„Ősi Nemességünknek [...] szakadatlanul való szabadságában és használatában voltunk”: a harmadik generáció

A Bedő család harmadik nemzedékének történetét már a familia saját levéltári anyagából és anyakönyvekből kell kikutatni. A valamikori tisztartó, idősebb Ferenc, mint láthattuk, bő tíz évvel élte túl a családját Bicskéről kimozzgató eseményeket; fia Fehérváron, később pedig Cecén telepedett le. A provizor gyermekei közül ekkor már nem sokan éltek: Zsuzsanna lánya, Gányi Ferenc felesége 1771-ben halt meg, József fia még 1749-ben, háromszendős korában; 1753. július 11-én született lánya, Julianna csupán hat napig élt.⁷¹ A Bedő családnevet csak az elsőszülött fiú, ifjabb Ferenc vitte tovább, aki a Bicskéről való távozáskor nagyjából harmincéves lehetett.

Ifjabb Bedő Ferenc pályafutásáról természetesen közel sem áll annyi adat rendelkezésre, mint az apjáérol; annyit mindenesetre tudni lehet, hogy 1767-ben járási adószedő volt Fejér vármegyében, majd 1769-ben főadószedő Sixty Ferenc helyett. Ezt a tisztelet később, 1773-ban is betöltötte.⁷² A vármegyén jó kapcsolatokat ápol,

⁷⁰ MNL OL X 2184 – 165/22. 13.

⁷¹ MNL OL X 2093 – 84/1. a megfelelő éveknél.

⁷² FARKAS, 2003. 75.

vagy legalábbis igyekezett státuszát megerősíteni; egy 1798-as levélben megemlítik, hogy régóta a megyei pénzügy hivatalaiban dolgozott.⁷³ 1798. október 24-i levelét mint táblabíra címezte meg.⁷⁴ 1817 novemberében az akkorra már igen idős *assessor* Cecén jegyezték *composessorként*.⁷⁵

Ahogy fentebb is említettem, a nemesi státusz hangsúlyozása teljes egészében eluralja a Bedők harmadik nemzedékére vonatkozó forrásanyagot. A 19 levélből álló kicsiny családi levéltárban két 19. századi irat híján mindegyik dokumentum ezzel foglalkozik. A levelek egy hosszasan elhúzódó nemesigazolási ügy bizonyítékai, amelyben ifjabb Ferenc valóban minden követ megmozgatott annak érdekében, hogy őt és fiait a *nobilitas* tagjai közé sorolhassák.

A család harmadik nemzedékében hasonlóan bő volt a gyermekáldás, mint a tisztartó idősebb Ferenc esetében, és a gyermekhalandóság, úgy látszik, ugyanolyan nagy arányú lehetett. Ifjabb Ferenc és felesége, Pintér Franciska elsőszülött fia, Ferenc négyéves korában halt meg 1777-ben;⁷⁶ a már Székesfehérvárott született ikrek, János és Anna bizonyára szintén nem élhettek sokáig. 1810-ben, amikor Fejér vármegyéhez beérkezett ifjabb Ferenc hosszadalmas, számos csatolmánnyal ellátott instanciája, már bizonyosan csak két fiú, György és Antal éltek.

A Bedő család nemességét, ahogyan azt láthattuk az első generáció adataiból, már a kezdetekben is vitatták. Idősebb, tisztartó Ferenc, és János fivére már 1725-ben írtak a vármegyének nemességük elismertetése érdekében, a Bicskéről való távozás után azonban ügyük komolyabbra fordult: valamilyen okból részletes igazolásokat kértek számon rajtuk, amelyeket ifjabb Ferenc, a család rangidős tagja igyekezett maradéktalanul prezentálni a Fejér megyei közgyűlésnek.

Valamikor az 1810-es évek legelején keletkezhetett könyörgő levelében (a pontos dátumot a dokumentumon nem tüntették fel)⁷⁷ ifjabb Ferenc cecei birtokos mindekenélőtt három dolgot kívánt bizonyítani. Elsősorban azt, hogy ő maga személy szerint a hetényi Bedő nemzetségből származik – ehhez sematikus családfát is mellékelte.⁷⁸ Másodsorban, csatolta a folyamodványhoz a Bedők 1725-ös nemesigazolásának másolatát, hozzátéve, hogy az eredetit is bemutatta már (azaz a kérdést valószínűleg hosszú ideje tárgyalták a sedrián).⁷⁹ Harmadszor, hiteles okmányokkal (az abai plébános pecsétjével ellátott *testimonialisokkal*) igazolta, hogy Antal és György törvényes fiai, azaz a hetényi Bedő nemzetség bennük folytatódik.⁸⁰ Az instancia indoklásában nyomatékosította, hogy családjának nemessége köztudomású és vitathatatlan tény, státuszuknak csupán megerősítését kívánja. A vármegye válasza kedvező volt: ifjabb Ferenc minden állítását elismerték, a benyújtott dokumentumokat hitelesnek nyilvánították, és kiadták a Bedők (ifjabb Ferenc és

⁷³ MNL FML IV. A. 72. b. – B. a Bedő család iratai No. 10.

⁷⁴ MNL FML IV. A. 72. b. – B. a Bedő család iratai No. 6., 1798. október 24.

⁷⁵ Uo., No 22. 1817. november 24.

⁷⁶ MNL OL X 2093 – 84/1. ifjabb Ferenc fia, Ferenc halála érdekes pontja a történetnek: ez az egyetlen adat, amely bizonyítja, hogy a családot mégsem úzhatték el egészen Bicskéről, hanem a saját akaratukból kellett távozniuk, hiszen a kis Ferencet még a bicskei katolikus plébános temette el és a bicskei matrikulába került be a neve.

⁷⁷ MNL FML IV. A. 72. b. – B. No. 12–21.

⁷⁸ Uo., No. 21.

⁷⁹ Uo., No. 17.

⁸⁰ Uo., No. 19–20.

fiai) nemességéről szóló bizonyoságleveleket, amelynek eredeti fogalmazványát a családi levéltárban őrzik.⁸¹

Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy vajon miért kellett egy hivatalviselt nemesembernek saját és fiai származását ilyen részletekbe menő igazolásokkal tanúsítania. A Bedő család *nobilis* állapotát minden későbbi anyakönyv elismerte, és úgy látszik, a familiát a 18. század vége felé már nem érték olyan közösségi támadások, mint az 1725-ben „*abusive rájuk aggatott Szabó név*”. Amennyire ez az archontológiai listákból megállapítható, a Bedők a század folyamán minden időben alkalmasnak bizonyultak a kisebb-nagyobb vármegyei (és a nagyobb uradalmi) tisztségek betöltésére. Rangjukat helyi szinten mindenképpen elismerték.

A megoldást szintén a családi irattár levelei szolgáltatathatják: a család negyedik generációja a megyei adminisztrációnál jóval magasabb tisztségekre aspirált. Az 1779-ben született Bedő Antal, ifjabb Ferenc fiatalabbik fia a királyi testőrség soraiba kívánt lépni, amint arról a miháldi báró Splényi Mihály testőrkapitánynak írt 1798. március 13-i ajánlólevele és az ahhoz mellékelt, igen részletes személyleírás tanúskodik.⁸² A testőrkatona közé igen szigorú kritériumok mentén történt a beválogatás: Antalnak többek között testi adottságai, vallása, káros szenvedélyei, vérmérséklete, illetve (egyébként kifogástalannak mondott) „*moralis caractere*” után tudakozódtak. A belépésnek egyértelmű követelménye volt a vitathatatlan köznemesi státusz – amivel azonban a Bedő család kevésbé rendelkezett, mint azt gondolták.

Három nemzedék útja a cáfolhatatlan nobilitas felé

A hetényi Bedő família csaknem valamennyi generációjának komoly feladatot adott az 1702-ben megszövegezett nemeslevél. Bedő Mihály fiainak olyan módon kellett forogniuk a hivatali és katonai pályákon, hogy gyermekeiket, a kiváltság-szerző unokáit benn tarthassák a nyilvánvalóan nehezen megszerzett és kiharcolt *nobilis* pozícióban és életmódban.

Bedő Ferenc provizor munkásságán és magánéletén különösen jól meglátszik a nemesi réteghez való ragaszkodás. Bár a hivatali nemesek közé sorolták az özszeírások alkalmával, ő mégis arra törekedett több mint negyed évszázadon keresztül, hogy megfeleljen a vagyonos urakról a korszakban meggyökerezett képeknek. Viszonylag frissen szerzett nemességét mindenekelőtt a Batthyány grófok nyújtotta, igen jól pozicionált, hatalmas felelősséggel járó hivatali állás biztosította. Ez azonban nem volt, nem is lehetett elég, hiszen a gazdatiszt leváltható volt, így pedig idősebb Ferenc magára maradt volna az elviekben a köznemesség soraiba emelő, a gyakorlatban – vagyon nélkül – azonban a bocskorosság felé mutató privilegiumokkal. Ezért igyekezett minden szinten beágyazni családját a vármegye tehetős *nobilitas*ába: régtől fogva nemesnek ismert famíliákkal került rokonságba azáltal, hogy gyermekeit ügyesen házасította ki, keresztszülőként és esküvői tanúként pedig tovább szélesítette kapcsolati hálóját, illetve szilárdította még inkább az

⁸¹ Uo., No. 14–15.

⁸² Uo., No. 8–10.

ismeretségi, komasági kötelékeket. Hivatalát viszonylag sokáig viselhette, többek között a munkatársai élelmes megválogatása és ellenlábasai gyors és hatékony el-távolíttatásának köszönhetően.

Az 1768-as éjféli lázongás a fentieket tekintve a tisztartó pályájának, azon keresztül pedig a szélesebb értelemben vett családi kapcsolatrendszerének próbájaként értelmezhető. Az úrbérrendezést övező uradalmi tisztújításokban idősebb Ferenc elveszítette a család társadalmi státuszát szavatoló egyik legerősebb támaszt, az uradalmi tiszti hivatalát. A csekély forrásanyagból arra következtethetünk, hogy a leváltását követő kicsinyes bosszúállásnál legalább részben a jó pozícionáltság óvta meg a volt provizort a felelősségre vonástól és engedte komolyabb szankciók nélkül távozni a több mint harminc évig otthont és munkát adó uradalomból. Idősebb Ferenc mindenesetre pályája végére elérte, amit kívánt: gyermekeit a vármegyénél mindenütt nemesnek ismerték el, a család társadalmi státuszát szűkebb körökben senki sem vonta kétségbe.

A harmadik nemzedék a jelek szerint folytatta a korábbi generációk által örökölt hagyott stratégiát: a családfő hivatalt vállalt, immár a megyei adminisztrációban, a fiúk pedig szintén vagy hivatali, vagy katonai pályára álltak, ahogyan azt az első nemzedéknél láthattuk. A viszonylag szilárd alapokon álló társadalmi pozíciót tovább erősítette a vállalt tisztségek magasabb presztízse. Ifjabb Ferenc már nem az ingatag és nagy felelősséggel járó uradalmi adminisztrációban, hanem a vármegyei tisztek között foglalt helyet; fia, Antal, ellentétben nagy-nagybátyjával, Jánossal, már nem „közkatonaként”, hanem a királyi testőrség tagjaként növelte a család megbecsültségét.

A hetényi Bedő familiáéhoz hasonlító rangemelkedés a 18–19. századi Magyarországon egyáltalán nem számított egyedülállónak. Bár a visszafoglaló háborúk időszaka látszatra jobban kedvezett a társadalmi státusz előnyös megváltoztatásának, hiszen a jobbágyorsból való kiemelkedést egy-egy ütközetben szerzett dicsőség, a császár-király vagy valamelyik vagyonos arisztokrata fegyveres (vagy egyéb) szolgálata akár egész közösségekre tekintve is hosszú távon megalapozhatta,⁸³ a békeidő beköszöntével új terep kínálkozott a feltörekvő szellemű egyének számára. Ez a terep a gazdasági és társadalmi regeneráció igénye által kitermelt pályák sokasága volt, melyeket az egyes személyek, rajtuk keresztül pedig családjaik ritkán haboztak kihasználatlanul, betöltetlenül hagyni. Az Esterházyak pápai uradalmában meggyökerezett, a nagybirtok gazdasági struktúráját kihasználó zsidó familia, a Neumannok hasonló stratégiával törekedtek az integrációra, mint a bicskei provizor és gyermekei: a családi vagyon egyben tartásával, előnyös házasságokkal és pozíciójuk erőteljes hangsúlyozásával három generáció alatt az egyszerű árendástól a vállalkozó gyároson át az értelmiségi pályáig jutottak.⁸⁴ A Suly család a jobbágyorsból a rangos, vagyonos nemességig küzdötte fel magát.⁸⁵ A hivatali pálya mint a családi jólét és boldogulás megalapozására választott, viszonylag

⁸³ Érdekes példa a szintén a Batthyányak által birtokolt Városhídvég, amely kollektív kiváltságait a grófi család fegyveres szolgálatával szerezte. A hadi helyzet elcsitulásával már viszonylag jelentéktelen falu évtizedeken keresztül használta pajzsként a privilégiumait, amelyeket addigra már alig követelt, jelentőségüket veszített feladatkörükből eredeztettek.

⁸⁴ JAKAB, 2009. 340–341. és 375. a családi stratégia jó összegzését adja.

⁸⁵ MEZŐHEGYI, 2019. 98–114.

kényelmes megoldás, a korszakból közösségi szinten is jól dokumentált.⁸⁶ Az egyéni és kollektív példákat hosszasan lehetne sorolni – megjegyezve természetesen, hogy mind a családtörténet, mind pedig a hivatali pályák leírása jóval részletesebben, teljesebben jelentkezik a 19–20. század, illetve a nagyobb birtokos famíliák vonatkozásában.

A három nemzedéken keresztül a Bedő család hosszú utat járt be: birtoktalan armalistákból először hivatalviselőkké, katonákká, később pedig – ahogy ifjabb Ferenc példáján láthatjuk – birtokos táblabírákká váltak. A viszonylag ismeretlen família Fejér megyében olyan összeköttetéseket szerzett, amelyek bizonyos mozgási szabadságot adtak tagjai számára, integrálták a vármegye köznemességébe. Végeredményben a „nemes Bedő vérség” száz esztendő alatt eltávolodott a birtoktalan hivatali nemest a voksán megvásárolható bocskorosztól elválasztó vékony vonaltól, és sikerrel kikerült a *nobilitas* margójáról. E három nemzedék tagjainak viselkedése mindenképpen sikeresnek mondható, ha jellegzetesnek még nem is nevezhetjük, környezetük szokásainak alaposabb feltárása hiányában. Az elkövetkező kutatások feladata, hogy (mikroszinten) hasonló karriereket és transzgenerációs stratégiákat tárjanak fel, különös tekintettel a (nyilvánvaló okokból jóval nehezebben feldolgozható) kismemesi famíliákra, illetve a feudális társadalom közvetítő elemeire.

Felhasznált irodalom és rövidítések

Levéltári és kéziratári források

MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
E 204	Magyar Kamara Archívuma. Missiles
P 1313	A Batthyány család levéltára. Jobbiztosító iratok
P 1314	A Batthyány család levéltára. Missilisek No 67212–67248 Bedő Ferenc tiszttartó levelezése
P 1322	A Batthyány család körmendi központi igazgatósága 5. sor. I. t. A tisztiszek iratai 13. sor. Urbariumok és összeírások 23/a. t. Bicske (1711–1789)
P 1327	A Batthyány család levéltára. Bicskei tiszttartóság
P 1865	Az óvári és szarvaskendi Sibrik család levéltára. Rokon és idegen családok (1529–1890) A Bedő család iratai
S 20	A Batthyány család fondjaiból kiemelt térképek
X 2093	A bicskei plébánia anyakönyve (1723–1895)
X 2213	A bicskei reformátusok anyakönyve (1729–1895)
X 2184	A székesfehérvári felsővárosi plébániatemplom anyakönyve (1778–1895)
MNL FML	Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltár
IV. 72.	Fejér vármegye nemességének iratai

⁸⁶ A kvantitatív feldolgozás egyik legújabb, szép példája a Somogy vármegyei tisztségviselők pályáinak feldolgozása: SZIJÁRTÓ, 2014.

- b. Nemeslevelek másolatai, nemesi bizonyáglevelek
 - c. Nemességi iratok (Acta Familiarum Nobilium)
 - d. Nemesi összeírások
 - 73. Acta Locorum. Bicske
- XIII. 3. A Batthyány család iratai
- b. A bicskei uradalom levéltára

Szakirodalom

BALÁZS–DEGRÉ

- 1980 BALÁZS László – DEGRÉ Alajos: Bicske. In: *Fejér Megyei Történeti Évkönyv 14.* Szerk.: FARKAS Gábor. Székesfehérvár, dr. Farkas Gábor, 1980. 169–279.

DOMANOVSKY

- 2019 DOMANOVSKY Sándor: A Gutsherrschaft történetéhez Magyarországon. Az alapszöveg. In: *Uradalom – Vállalat. Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2019.* Szerk.: KÖVÉR György – POGÁNY Ágnes – WEISZ Boglárka. Budapest, MTA BTK – Hajnal István Alapítvány, 2019. 7–27.

FARKAS

- 2000 FARKAS Gábor: A Fejér vármegyei történeti archontológia II. *Alba Regia: Annales Musei Stephani Regis – Alba Regia. A Szent István Király Múzeum Évkönyve*, 30. (2000) 81–82.
- 2002 FARKAS Gábor: A Fejér vármegyei történeti archontológia III. *Alba Regia – Annales Musei Stephani Regis – Alba Regia. A Szent István Király Múzeum Évkönyve*, 32. (2002) 61–101.

FELHŐ

- 1970 FELHŐ Ibolya: *Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. Dunántúl.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.

ILLÉSY

- 1902 ILLÉSY János, dr.: *Az 1754–1755. évi országos nemesi összeírás.* Budapest, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat nyomása, 1902.

JAKAB

- 1969 JAKAB István László: *Bicske története.* Bicske, Felelős kiadó: dr. Sass József, 1969.

JAKAB

- 2009 JAKAB Réka: A pápai Neumannok. Adalékok a 19. századi családi karriertörténetek kutatásához. *Századok*, 143. (2009) 2. sz. 339–378.

KÁLLAY

- 1985 KÁLLAY István: *Úriszéki bíráskodás Magyarországon a XVIII–XIX. században.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985.

KOSÁRY

1866 KOSÁRY Domokos: A tétényi „tumultus” 1766-ban. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 17. (1966) 111–131. p.

KŐSZEGHI

1899 KŐSZEGHI Sándor: *Nemes családok Pestvármegyében*. Budapest, Hungaria Könyvnyomda, 1899.

MEZŐHEGYI

2019 MEZŐHEGYI Gergő: A Suly család rövid története. *Veszprémi Szemle*, 21. (2019) 2. sz. 98–114.

NYULÁSZINÉ STRAUB

1981 NYULÁSZINÉ STRAUB Éva: *A Magyar Országos Levéltárban őrzött eredeti címereslevelek jegyzéke*. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1981. (*Forrástudományi segédletek*, 2.)

SCHNEIDER

1934 *Fejér megye nemesi összeírásai (1754. 1809.)* Közli: SCHNEIDER Miklós. Előszó: dr. HAVRANEK József. Székesfehérvár, Pannónia Nyomdavidálat, 1934.

SCHRAMEK

2016 SCHRAMEK László, dr.: *Pest megye archontológiája a kezdetektől 2016-ig*. A Magyar Nemzeti Levéltár segédlete. (https://mnl.gov.hu/mnl/pml/pest_megye_archontologiaja_a_kezdetektol_2016_ig – Utolsó letöltés: 2020. május 11.)

SZABÓ

1940 SZABÓ István: *A magyar parasztság története*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1940.

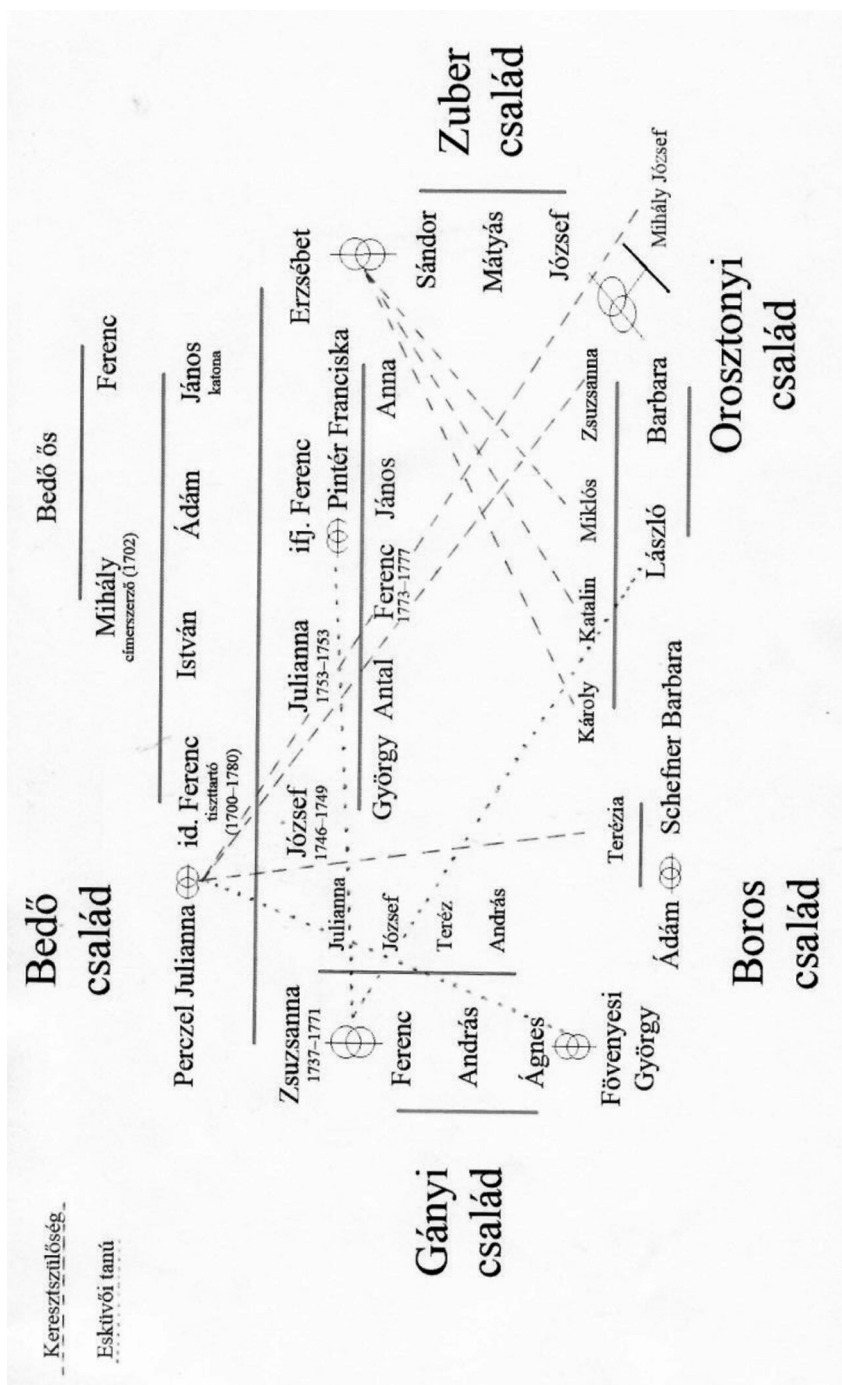
SZIJÁRTÓ

2014 SZIJÁRTÓ M. István: Hivatali karrier a 18. századi vármegyékben. *Századok*, 148. (2014) 5. sz. 1273–1296.

TOMPA

2019 TOMPA László: Vagyongyarapítás és közösségi szerep mint családi stratégia. Egy bicskei jobbágycsalád gazdálkodási struktúrája a 18. században. In: *Vidéktörténet 2. Területi-társadalmi törésvonalak és a boldogulás útjai*. Szerk.: CSIKÓS Gábor – HEGEDŰS István – HORVÁTH Gergely Krisztián – Ö. KOVÁCS József. Budapest, MTA BTK, 2019. 159–182.

Mellékletek

1. sz. ábra.